

OKMÁNYTÁR

ZACHAR JÓZSEF

KOVÁTS MIHÁLY LEVELE BENJAMIN FRANKLINNAK 1777. január 13.

1979. május 11-én Magyarország és az Egyesült Államok egyaránt a polgári forradalom és forradalmi függetlenségi háború legmagasabb rangú magyar résztvevőjének 200 évvel korábbi hősi halálára emlékeznek.¹ Azt hisszük, nem járulhatunk hozzá méltóbban e megemlékezéshez, minthogy közzé tesszük azt a levelet, amellyel felajánlotta szolgálatait a születő Egyesült Államokért küzdőknek.

Kováts Mihály ezredes nevéhez elválaszthatatlanul hozzákapcsolódik élete legjelentősebb kutatójának, Póka-Pivny Aladárnak (1881—1976) a neve. Nem volt hivatásos történész, folyammérnöként, majd szabadalmi bíróként dolgozott, de egy hosszú életet áldozott a levéltári búvárkodásnak. Számos egyéb téma mellett legjelentősebbnek Kováts Mihályra vonatkozó hazai és külföldi kutatásai bizonyultak. Publikációi² hatására a magyar—amerikai kapcsolatok olyan jelentős Amerikában élő feltárói, mint Pivány Jenő és Vasváry Ödön, rendszeresen eljuttatták hozzá az általuk felszínre hozott adatokat. Tudományos hagyatéka így alapot nyújt az eddigi legteljesebb Kováts Mihály életrajz megírásához.

E munkálatok során került elő Póka-Pivny Aladár gyűjtéséből az itt közölt levél. Ezt az egyesült államokbeli Philadelphiában végzett kutatás során 1939-ben Vasváry Ödön lelte fel. Levéltári forrásmegjelölés nélkül — kisebb olvasási hibákkal — sietett eredeti latin nyelven és kivonatos magyar nyelvű tartalmi ismertetéssel közölni.³ Egyúttal a forrás fényképmásolatát eljuttatta Póka-Pivny Aladárnak. Bár e levél egy-egy mondatát további közleményekben és tanulmányaiban ő is felhasználta,⁴ teljes terjedelmében már nem volt módja közölni azt a második világháború politikai légkörében.

*

1 A Pulaski- és a Lauzun-légió önkéntes magyar hősei közül tettei alapján még legismertebb Pollereczky János László őrnagy és Benyovszky Ferenc hadnagy.

2 A legjelentősebbek: Adalékok az Amerikai Egyesült Államok szabadságharcában hősi halált halt Kováts Mihály huszárezredes élettörténetéhez. Magyar Katonai Szemle, 1934/12., Adatok Kováts Mihály ezredes-parancsnok, Amerika hőse életéhez. Nagymagyarország, 1939/6., 7., 8., 9., 10.; Kováts Mihály ezredes-parancsnok, Amerika hősenek emlékezete a művészetben. Történetírás, 1939/3—4. sz.

3 Református Újság (Pittsburg, Pennsylvania, USA), 1939. szeptember, 4—7. o.; „Fidelissimus ad mortem.”

4 Die Wahrheit über Ritmeister Kowatsch. Langensalzaer Heimatblätter, 1940/7. és 8.; Néhány szó „von Zekeli” és más magyar eredetű német katonatiszt történetéhez. Mosonvármegye, 1940/95.; A Hungarian under Washington. The Hungarian Quarterly, 1941/2.; Az Amerikai Egyesült Államok lovasságának első kiképzőmestere magyar volt. Hadtörténelmi Közlemények, 1942/III—IV.; Mit köszönhet az Egyesült Államok hadserege Magyarországnak? Pesti Hírlap, 1942/272. sz.

Kováts Mihály levelének megértéséhez szükséges legalább vázlatosan felidézni életútját. Alapjában véve ezt is Póka-Pivny Aladár tudományos hagyatéka teszi lehetővé. E sorok szerzőjének kutatásai nagyrészt csupán megerősítik a korábbi anyaggyűjtés eredményeit, továbbá egy-két vonatkozásban kiegészítést jelentenek.

Még ma is számos rejtély fedi el előlünk Kováts Mihály származását és ifjúkorát. Szülőhelyét 1761-ben Karcagujszállásban, a mai Karcagban jelölte meg.⁵ Ezek szerint szabad kun származású volt. Életkoráról közvetlenül soha nem nyilatkozott. A különböző ranglistákon szereplő adatok egybevetése szerint legvalószínűbb, hogy 1724 agusztusában született, de születését egyes adatok ettől eltérően 1712-re, 1719 júniusára, 1722 januárjára, 1723 februárjára, illetve 1724 valamely más hónapjára teszik.⁶ Az előléptetésekre tekintettel az öregítés abban a korban szokásos volt, ezért különösen az 1712-es adatot elvethetjük. Vallására nézve úgy nyilatkozott, hogy „református kálvinista”.⁷ Sajátkezű levele tanúsítja iskolázottságát, bizonyosan elvégezte a karcagi református gimnáziumot, amelynek azonban sajnos ugyanúgy nincsenek e korból névsorai, mint a református egyházközségnek anyakönyvei.

Minden valószínűség szerint már fiatalon a katonai pályát választotta. Egyes adatok szerint 1740-től közhuszárként, később őrmesterként a 4. (Hávor, 1744-től Dessewffy) huszárezredében szolgált.⁸ Onnan ismeretlen körülmények között az osztrák örökösödési háború első felében a franciákhoz került, szolgálatot vállalt, de 1745-ben kornétásként visszatért. Passauban elfogták, Budán hadbíróági eljárást folytattak le ellene és átadták a magyarországi toborzóparancsnokságnak.⁹ Még abban az évben kornétásként az akkor felállított jász-kun (Haller) szabad huszárezredben bukkant fel, de egyúttal hamarosan nyoma is veszett.¹⁰ Az ezredparancsnok késői visszaemlékezése szerint a csupán néhány hónapig fennállott ezred feloszlata miatt elbocsátották a szolgálatból.¹¹ Kováts Mihály később azt állította, hogy 1746-ban szökött szolgáját üldözve Sziléziába került, ott a poroszok elfogták és katonai szolgálatra kényszerítették,¹² ezt az állítását azonban semmi nem igazolja.

1752-től lényegesen ismertebb életpályája. Júliusban Göttingában bukkant fel; állítása szerint szolgálaton kívülé vált francia hadnagyként igyekezett porosz szolgálatra. Ezek szerint a korábbiakban valószínűleg ismét francia katonai szolgálatot vállalt. Mivel magyarországi lakóhelyét akkoriban a Heves vármegyei Mikófalvában jelölte meg, az is valószínű, hogy 1746-ban egy időre hazatérhetett és csak később döntött ismét a francia katonai szolgálat vállalása mellett.¹³ 1752. szeptember 23-tól, kornétásként, valóban porosz szolgálatban állt Székely Mihály ezredes 1. huszárezredében.¹⁴

A héteves háború 1756-os első hadjáratban a szászországi és a csehországi hadszíntéren muvatott helytállásáért 1757. február 2-án másodhadnaggyá

5 Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Wien (a továbbiakban — HHStA), Hofkammer, Ung. Hoffinanz, Registerband (a továbbiakban — RB) 1761. S. 239. Beilage 2. Megjegyzés: Ahol külön (Z. J.) megjegyzés nem szerepel, az Póka-Pivny Aladár ellenőrzött adatgyűjtése.

6 Deutsches Zentralarchiv. Potsdam, Preußisches Geheimes Staatsarchiv (a továbbiakban — DZA), K. 3. B. II. T. 3. Offizierslisten der Kriegskanzlei: Cap. II. Tit. 12. Sect. 15. Lit. Cc. No. 1. Ge. N° 3. B. II. Ranglisten des Hussaren Regiments No. 1.; Kriegsarchiv, Wien (a továbbiakban — KA), 4. Huss. Rgt. Muster Listen, Fasc. 583. Fol. 8.

7 HHStA, Hofkammer, Ung. Hoffinanz, R. 1761. S. 239. Beilage 2.

8 KA Hofkriegsrat, Justitz Prot. Exp. 1761. RB. 937. Fol. 661., 821., 1011.; 4. Huss. Rgt. Muster Listen, Fasc. 583. Fol. 8. Továbbá: HL. Ung. Generalkommando, Prot. der. k. k. hofkriegsrätlichen Rescripten, RB. 8. 1745. Fol. 171., 175.; 1746: Fol. 192. (Z. J.)

9 KA Hofkriegsrat, Justitz Prot. Exped. 1745: RB. 790. Fol. 300., RB. 791. Fol. 2523—2524., 2529., 2798., RB. 797. Fol. 2028—2029., 2074., 2242., RB. 798. Fol. 2471.

10 Uo. RB. 732. Fol. 421., RB. 809. Fol. 155.; 1761: RB. 937. Fol. 851.

11 Uo. RB. 932. Fol. 932. Fol. 851.; 1762: RB. 752. Fol. 421.

12 HHStA Hofkammer, Ung. Hoffinanz, RB. 1761. S. 239. Beilage 2.

13 *Halmágyi István*: Naplói 1752—53. Kiad. Szádeczky Lajos. Magyar Történelmi Evkönyvek és Naplók a XVI—XVIII. századokból. 4. k. Budapest, 1906. 489. o. (Z. J.)

14 DZA Cap. II. Tit. 12. Sect. 15. Lit. Cc. No. 1. a. Geheime Kriegskanzlei, Exp. des Hussaren Regiments No. 1.

nevezte ki II. (Nagy) Frigyes porosz király.¹⁵ Továbbra is vitézül harcolt, az 1757. szeptember 17-i gothai csatában súlyosan meg is sebesült.¹⁶ Vitézsége elismeréseként az újabb közép-németországi és csehországi harcokban való részvételét követően 1759-ben, hadnagyként, a nevét viselő, egy osztálynyi huszár-szabadsapat parancsnokává tették Kováts Mihályt.¹⁷ 1760. március 27-vel, a „Kováts'es Corps” élén a csehországi hadjáratban tanúsított újabb sikereiért, elsősorban felderítő és biztató tevékenységért, az uralkodó kaptányként az újonnan létrehozott 1. (Kleist) szabad huszárezred 2. osztályának parancsnokává tette.¹⁸

Új beosztásaiban roppant kellemetlen feladatokat kapott: Közép- és Dél-Németországban hadisarcokat kellett behajtania és túszoikat szednie.¹⁹ Augusztusban talán a már korábban is megnyilatkozó kedvetlenségből fakadóan maradt „beteg” Magdeburgban.²⁰ Novemberben ugyan még hadakozott Thüringiában, de fürdőkúra vételére kért engedélyt az uralkodótól.²¹ Kováts Mihály később azt állította, hogy szászországi kúrájának haszna nem volt és megrendült egészségi állapotára tekintettel a porosz királytól obsitját kérte.²² Ha kérte is, nem kapta meg, mert a hivatalos feljegyzések szerint 1761. március 12-én elszökött a porosz szolgálatból Lengyelországba.²³

Ott újabb rejtélyes események vették kezdetüket. Vezető szászországi államférfiak ajánlóleveleivel érkezett április elején Varsóba, ahol lengyel útlevelet és a koronamarsalltól a francia udvarhoz szóló ajánlólevelet kapott. Dél-Lengyelországban hetekig vezető politikusok, többek között a trónörökös vendége volt.²⁴ Lengyel irataival, lengyel öltözékekben, négyes fogaton, négy szolga kíséretében, jelentős útimálhát és készpénzt hozva átlépte a magyar határt és akadálytalanul eljutott Késmárkra, ahol azonban május 11-én letartóztatták.²⁵ Bár nem tudhatta, hogy 1760 derekától minden lépését ügynökökkel figyeltette a bécsi udvar, nem tagadta kilétét. 1752 óta teljesített porosz szolgálatáról részletes felvilágosításokat adott, de a korábbiakról mondtak homályosak voltak. Legjelentősebb ellentmondása az volt, hogy 18 évig állt porosz szolgálatban, ugyanakkor állítása szerint csak 1746-ban kényszerítették erre. Arra vonatkozóan nem tudott választ adni, miért a lengyel udvartól kért útlevelet, ha állítása szerint hazatérni kívánt. Azt pedig egyszerűen letagadta, hogy tudott a nála levő, a francia udvarhoz szóló ajánlóleveléről.²⁶

Kihallgatása után Lőcsén és Besztercebányán át Pozsonyba, majd Bécsbe vitték Kováts Mihályt. Felső- és hazaárulási váddal hadbíróági eljárást folytattak ellene, de — hosszas politikai fontolgatások után, a Habsburg-se-

15 Uo.

16 Sammlung ungedruckter Nachrichten, so die Geschichte der Feldzüge der Preussen von 1740 bis 1779 erläutern. Dresden, 1783. T. 4.

17 DZA 1757–62. Rep. 96–87. S. 1. Fol. 200. Geheime Kabinettskanzlei; Cap. II. Tit. 12. Sect. 15. Lit. Cc. No. 1. a. Geheime Kriegskanzlei, Exp. des Hussaren Regiments No. 1.

18 DZA Cap. II. Tit. 12. Sect. 15. Lit. Cc. No. 3. Geheime Kriegskanzlei; Rang- und Quartierlisten des leichten (Frei) Hussaren Regiments Kleist.

19 DZA 1757–62. Rep. 96–87. S. 1. Fol. 281. Geheime Kabinettskanzlei; Städtisches Archiv Mühlhausen, 2. n. 44. vol. I. Fol. 1–3. Acta vom 10. Febr. 1760 betr. Einrückung eines Detachements Königl. Preus. Troupen; Stadtarchiv Langensalza, M. v. 1760. N. 1. Lit. B. E-K. No. 15. Fol. 127. Acta betr. Extraordinair-Contribution; H. J. Schütz: Chronik der Weberstadt. 1860. 84. o.

20 DZA Cap. II. 1757–62. Rep. 96–87. S. 1. Fol. 37. Geheime Kriegskanzlei.

21 DZA Cap. II. Tit. 12. Sect. 15. Lit. Gc. No. 3. Geheimes Kriegskanzlei, Exp. des leichten (Frei) Hussaren Regiments Kleist.

22 HHStA Hofkammer, Ung. Hoffinanz, RB. 1761. S. 239. Beilage 2.

23 DZA Cap. II. Tit. 12. Sect. 15. Lit. Cc. N. 1. a. Geheime Kriegskanzlei, Exp. des Hussaren Regiments No. 1.; Cap. II. 1757–62. Rep. 96–87. S. 1. Fol. 247. Geheime Kabinettskanzlei.

24 HHStA Politisches Archiv des Aeussern, Polen, Relationen aus Warschau. 1761.; Staatskanzlei, Nota an das Hofkriegsrat, Fasc. 2. rot. Fol. 288. és 230.

25 HHStA Hofkammer, Ung. Hoffinanz, RB. 1761. S. 239. Beilage 2.; Továbbá HL Ung. Generalkommando, Prot. der. k. k. hofkriegsrätlichen Rescripten, RB. 8. 1761; Fol. 22., 36., 48. (Z. J.)

26 HHStA Hofkammer, Ung. Hoffinanz, RB. 1761. S. 239. Beilage 2.; KA Hofkriegsrat, Feldakten, Fasc. 13. Fol. 87/1760. Justitz Exp. RB. 751. 1761; Fol. 421.; Továbbá HL Ung. Generalkommando, Prot. der. k. k. hofkriegsrätlichen Rescripten, RB. 8. 1761; Fol. 36., 48., 63., 81., 88., 91. és 94. (Z. J.)

regekben szolgáló nagyszámú poroszra tekintettel és a lengyel belügyekbe való beavatkozásra készülve — Mária Terézia, 1762. május 10-i döntésével, visszaadta szabadságát és vagyonát, egyúttal azonban állandó megfigyelését rendelte el.²⁷ Három nap múlva, szabadultan, Kováts Mihály közölte, hogy barátjához, báró Almásy Jánoshoz Gyöngyösre távozik, de ha megnősül, Szinyén fog lakni, mivel Szinyei Merse Zsigmond nyugalmazott Sáros vármegyei alispán Franciska nevű lányát kívánja elvenni.²⁸

Ismét homályos hátterű események következtek. 1763. január 21-én keletkezett kérvényében életének megalapozására Kováts Mihály vagy huszárörnagyi rangot és kegydíjat vagy katonai akadémiai tanári állást kért az uralkodótól. Tíz nap múlva — meglepően rövid időn belül — Mária Terézia az előbbi megadása mellett döntött.²⁹ Ezt követően 1763. május 13-án az egri római katolikus püspök hozzájárult, hogy református léteére Kováts Mihály házasságot kössön a katolikus Szinyei Merse Franciskával, ha eskü alatt vallja, hogy nincs házasságának akadálya.³⁰ Az esküvőre az év május 23-án Szinyén került sor.³¹

Az Eperjesen letelepedett pár házassága csak rövid ideig tartott. Kováts Mihály már 1764. január 9-én beadványt intézett az egri püspökhöz, hogy segítse elő házassága helyreállítását, mivel felesége hazaköltözött szüleihez.³² Szinyei Merse Zsigmond az egyházi vizsgálatra válaszul 1765 júniusában a magyarországi főparancsnokságon panaszt tett, hogy Kováts Mihály elkótyavetyéli lánya hozományát, lányát pedig nem becsüli meg, inkább Karol Stanislas Radziwill (1734—1790) lengyel herceggel, a vilnai palatinussal mulat. Vallotta továbbá, hogy Kováts Mihály gyakran távozott el otthonról áruházban, idegenek fordultak meg nála titokban, akikkel valamiféle papírokat tanulmányozott.³³

Erről a májusi eperjesi együttes mulatozásról a magyarországi főparancsnokság már abban a hónapban értesítette a bécsi Udvari Haditanácsot.³⁴ Júliusban újabb lengyel főurak érkeztek Eperjesre és a bécsi hatóságok csak utólag értesültek arról, hogy az 1764-es, orosz nyomás alatt lezajlott királyválasztással elégedetlen lengyelek, fegyveres ellenállásra készülve, Kováts Mihály segítségével katonákat toboroztak a magyar lakosság körében. Bár rábizonyítani Kováts Mihályra semmit sem sikerült, biztonság okáért a lengyel határ mellől eltávolították és újabb lakóhelyét Kassán jelölték ki.³⁵ A lengyel ügygel szintén rokonszenvező Szinyei Merse Zsigmond, akinek egyes birtokai egészen a határon feküdtek, bizonyosan elrettent a fellendülő lengyel nemzeti mozgalom további támogatásáról, ezért sietett elhatárolni magát vejétől is, akinek házasságát politikai jellegűnek feltételezhetjük.

A lengyel kapcsolatokat Kováts Mihály továbbra is vállalta. 1766-os újabb beadványában Szinyei Merse Zsigmond erre vonatkozóan olyan iratokat mellékelte, amelyek a Radziwill herceggel való további kapcsolattartást megerősítik.³⁶ Kováts Mihály nem kívánt tartósan Kassán letelepedni. 1766 elején

27 HHStA Staatsrat, Protocolle, 1761. vol. IV. No. 2979., 1762. vol. I. No. 377., vol. II. No. 1371.; KA Hofkriegsrat, Justitz Prot. Exp. RB. 752. 1762: Fol. 421.; továbbá: HL Ung. Generalkommando, Prot. der. k. k. hofkriegsrätlichen Rescripten, RB. 8. 1761: Fol. 98., 1762: Fol. 234. (Z. J.)

28 KA Hofkriegsrat, Prot. in. Jud. RB. 949. 1762: Fol. 461., RB. 950/2. 1762: Fol. 151.; Heves megyei levéltár, Eger. Helytartótanácsi leíratok, RB. 1762: Fol. 39.

29 KA Hofkriegsrat, Nota, RB. 1763. No. 14., 934., Justitz Prot. Exp. RB. 95. 1763: Fol. 136., 156., 163—164.; továbbá: HL Ung. Generalkommando, Prot. der. k. k. hofkriegsrätlichen Rescripten, RB. 8. 1763: Fol. 359., 403. (Z. J.)

30 Rk. érseki levéltár, Eger. Prot. Episc. Cons. Agriensis, Anni 1762—1775. Anno 1763. Mens. Maj. D. 13. a.

31 Rk. egyházi anyakönyv, Szinye, I. k.

32 Rk. érseki levéltár, Eger. Prot. Episc. Cons. Agriensis, Anni 1762—1775. Anno 1764. Mens. Jan. D. 14.; továbbá: HL Ung. Generalkommando, Prot. der. k. k. hofkriegsrätlichen Rescripten, RB. 9. 1764: Fol. 628., 633. (Z. J.)

33 KA Hofkriegsrat, Prot. Exp. RB. 1080. 1765: Fol. 524.

34 Uo. RB. 972. 1765: Fol. 649.

35 Uo. RB. 976. 1765: Fol. 689., RB. 978. 1765: Fol. 134.

36 Uo. RB. 938/1. 1766: Fol. 65.

előbb az útlevéllal Pozsonyba érkezett Radziwill herceg után utazott, majd Bécsből kérte annak engedélyezését, hogy Budán, telepedhessen le.³⁷ 1773-ig élt Budán, akkor Pestre költözött át.³⁸ Bár az Udvari Haditanács iratai közül sok foglalkozik a bari konföderáció lengyel nemeseinek az orosz befolyás elleni 1768—72 közti harcaival és ezzel kapcsolatosan nem egy magyart is említenek, köztük Kovács Mihály nevére eddig nem bukkantunk. Mivel a magyar területeken téli szállásra vonuló lengyel seregek egyik parancsnoka az a gróf Kazimierz Pulaski (1748—1779) volt, aki később Kovács Mihály amerikai alkalmazásáért erőteljesen sikraszállt, joggal feltételezhetjük, hogy kapcsolatuk — ha nem előbbi — legalábbis ekkori keletű.

A Kovács Mihály életével kapcsolatos rejtélyek közé tartozik az is, miért kérte 1772-ben a magyar huszárőrnagyi egyenruha viselését, amelyet megtagadtak tőle.³⁹ Ezt követően még ugyanabban az évben útlevelet kért három hónapra, hogy Rómába zárándokolhasson és útközben Lipcsében behajtson egy még porosz szolgálata óta fennálló adósságot.⁴⁰ Az útlevelet kézhez véve felbukkant ugyan Lipcsében, de azután két évre nyoma veszett, ahogyan az ellene folyó adósságpercek irataiban sorozatosan olvasható.⁴¹ Úgy véljük, semmi esetre sem a lipcsei per tartotta távol, különösen pedig nem — református létére — egy római zárándoklat. Az előzményekre tekintettel sokkal inkább az a valószínű, hogy az újabb szabadságharcra készülők lengyelek nemzeti hadseregének megszervezésében segédkezett. Később ugyanis Pulaski Amerikában sorozatosan hivatkozott Kovács Mihály ilyen vonatkozású jelentős tapasztalataira.

Ismét nem sokáig tartózkodott itthon, 1776 októberében jelentette a budai hadparancsnokság, hogy engedély nélkül külföldre távozott.⁴² Hamarosan Itáliából érkezett jelentés, hogy — a tőle megtagadott magyar huszárőrnagyi öltözéket viselve — ott bukkant fel.⁴³ Uticélja a fenti jelentés és az itt közölt levél tanúsága szerint Bordeaux volt. Sok európaihoz, főleg lengyelhez hasonlóan oda igyekezett, hogy felajánlja szolgálatait a korábbi észak-amerikai angol gyarmatok függetlenségéért küzdőknek. E kikötőből remélt mihamarabb útrakelni.

Amerikai útjának híre a kor körülményei között meglepően hamar elérkezett szülőföldjére. A budai hadparancsnokság 1778. január 9-i jelentése szerint „a már 1776 augusztusában a várparancsnokság engedélye nélkül innen eltávozott Kovács nyugalmazott huszárőrnagy nem tért vissza, és tanuvalomás szerint Baurdeaux francia kikötőbe távozott, onnan azonban továbbment Amerikába és ugyanott az Egyesült Tartományoknál hadiszolgálatot vállalt.”⁴⁴

Amerikai szereplése közvéleményünk előtt is jól ismert. Azt még ma is hómály fedi, Pulaskival együtt hajózott-e át, mindenesetre Pulaski, már brigadérosként és lovassági főparancsnokként, azonnal szót emelt négy ezrede élére egy kiképzőtiszt alkalmazása érdekében.⁴⁵ 1778. január 9-én határozottan Kovács Mihályt említette, aki akkor már a harcoló alakulatoknál volt: „Kovács ezredes nagyérdemű férfiú, és a kiképzőmesteri hivatalt látja el.”⁴⁶ Mi-

37 Uo. RB. 980. 1766: Fol. 56.; továbbá: HL Ung. Generalkommando, Prot. der. k. k. hofkriegsrätlichen Rescripten, RB. 9. 1766: Fol. 134. (Z. J.)

38 KA Invaliden-Amt, Exh. Prot. 1773. Staats- und Pensionsbuch, 32. ill. 217. o.

39 HL Ung. Generalkommando, Prot. Exhib. in Pub. de ao. 1773. RB. 137. Fol. 179.

40 Uo. RB. 137. Fol. 138., RB. 138. Fol. 665., 713.; HHStA Hof- und Staatskanzlei, Noten 1774—75. Fasc. 24. rot. Fol. 247.

41 Stadtarchiv Leipzig, S. II. K. 1011/1774.; HL Ung. Generalkommando, Prot. Exhib. in Pub. de ao. 1774. RB. 140. Fol. 275., 334., 1775. RB. 141. Fol. 173.

42 Uo. 1776. RB. 143. Fol. 489. 1777. RB. 145. Fol. 156.

43 HHStA Hof- und Staatskanzlei, Noten 1776—77. Fasc. 22. Fol. 210—213., Politisches Archiv des Aeussern, Venedig, Berichte, 1776. Fasc. 52. Fol. 10.

44 HL Ung. Generalkommando, Prot. Exhib. in Pub. de ao. 1778. RB. 195. Fol. 26—28. Közli: Magyar Katonai Szemle, 1934/12. 15. o.

45 J. M. Griffin: General Pulaski. American Catholic Historical Researches, 1910/1. 31. o.

46 Uo. 34. o. Közli: HK 1942/III—IV. 172. o.

Magnificatissime Domine!

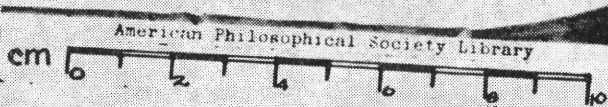
Aurea Libertas fulvo nos readitur auro:

Propugnator Libertatis Antiquitas audiebat Patres
 Patria; Ego quoque qui praesens Litteras Magni,
 ificentia Vestra porroque honorem habeo, tua Libe-
 tate & Natione Hungarica praesidens, in Exercitu Regis
 Borussiae non tantum eductus, sed etiam ab imo Militiae
 Praedae, ad Fastigium Praefecti Supremi Vigilantia
 non tam Casu, quam Virtute Gallica; non tam fato, quam
 diligentissime Subordinatione excoles; In omnibus
 Expeditionibus bellicis periculis mentatis didici, qua
 sua cumque necessitate ad formandos Tyroneos, illosque
 multis Studiis jam Veteranos factos, idoneis accingere
 Armis & Propellere hostes, non scio in omnibus Evoluti-
 onibus Militariis, & Occasionibus bellicis dulcissima pro
 virili defendere patriam.

Ultri

Utro itaque &
 spontaneè, immensis itineris laboribus & fatigis
 huc adveci, in his omnibus qua in discrimibus
 & in maximis periculis ab hoc bello bellatore capere
 si possent, pro detrimendo Josephi, non minus pro
 salute illius illius Congregationis, totum me
 fidelissime sacrificatus sum, ubi, cooperante &
 mihi fidelissime assistente Domino Fademill
 Civitatis hujus Mediatore, non minus Congregationi
 & Justa Causa Benevole factore, Occasionem
 Navalem sum nactus, Nomine Catharine Brown
 Dartmouth, Cujus Capitaneus Whippley

Proinde

Proinde rogo Ma-
 gnificentiam Vestram, ut Passuales et Credentiales
 Litteras ad Almam Congregationem mihi mittere
 dignetur proximè, et Græciam ad huc Socios expecto
 qui nondum hic comparuerunt, Magnificentie Vestrae
 pro veris Patriæ Civibus Communiem civere pro-
 motura erit, et Domino Fæderill, aut aliis, Rebus
 Vestris hinc bene servatibus Commisionem dederit,
 cum illi hoc pervenerint, pro citius ad Almam Congre-
 gationem transmittantur.

Doctore

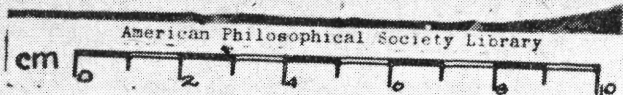
Postremum, ad gratiam
 Respondam praestotando, nihil tam arde-
 ter opto, quam cito proficisci, ut ibi, quo con-
 ma necessitas bellica postulare sit jussu. Cum o-
 sequo vivam & moriar

Magnificenti Vestrae, nec non Plurimae et
 nae Congregationis

Bordeaux die 13^{ae} Junii
 1777.

Fidelissimus ad motu
 Michael Kovits de
 Fabricy

P. S. Parento ego e Magnificenti Vestrae, cum enim excedis
 Patrii vel Anglici necnon Sorian, necessitas Latinae vel
 Germanice scribere.

után Washington tábornok hozzájárult Kováts Mihály alkalmazásához, újra kiemelte Pulaski ennek a beosztásnak és Kováts Mihálynak a szerepét.⁴⁷ Pulaskinak a lovassági főparancsnoki tisztról való lemondását és légiójának megalakulását követően, kérésére és Washington támogatásával, április 18-án hagyta jóvá a II. Kontinentális Kongresszus Kováts Mihály ezredesnek e légió lovassági parancsnokává történő kinevezését.⁴⁸

Kováts Mihály azonnal megkezdte a kiképzést és a további toborzást, júniustól pedig már, Pennsylvaniában, harcselekményekben vett részt. A téli évszakban alakulatával New Jersey állam északnyugati határait védte. 1779. február 2-án Dél-Carolinába rendelték, ahol kisebb harcfeleladatok után alakulatával Charleston felmentésére ment.⁴⁹ Ennek során a túlerőben levő angolokat bátran megtámadta a Pulaski légió, és az egyenlőtlen küzdelemben több társával együtt május 11-én Kovács Mihály is elesett.⁵⁰

Hősi halála az amerikai közvéleményben közismertté vált és emlékét szeretettel megőrizték. Egy ifjú kortársa például így emlékezett vissza erre a napra: „Pulaskit 1779 februárban Dél-Carolinába rendelték és Lincoln tábornok parancsnoksága alá helyezték. Május 11-én érkezett meg Charlestonba, miután keletről átkelt a Cooper folyón, majdnem ugyanakkor, amikor Prevost nyugatról átlépte az Ashley folyót. Rögtön megtámadta a briteket, ami nélküle bizonyára nem történt volna meg. Ennek az angol előrenyomulás ellen irányuló merész támadásnak alkalmával számos személyes összecsapása akadt az ellenséggel, s mindig ő volt a győztes. A parancsnoklásban utána következő Kováts ezredes nem volt ily szerencsés. Miután az ellenséggel bátran szembeállt, súlyosan megsebesült, s visszavonuláskor az úton leesett a lováról. Az angolok ott temették el, ahol leesett, az út nyugati oldalán, azon a földön, mely most John Margart tulajdona a Huger street sarkán. Ó nagyérdemű és nagyon tapasztalt magyar születésű katona volt, aki mint huszártiszt Nagy Frigyes alatt szolgált, akitől a »Pour le Mérite« rendet kapta meg.”⁵¹

Kováts Mihály hősi halálának a híre is hamar megérkezett szülőhazájába. A holtta nyilvánítási eljárás lefolytatása után, 1779. november 12-én, törölték a kegydíjat élvezők névsorából.⁵²

Származását, ifjúkorát és életének egyes szakaszait még ma is homály fedi ugyan, még ma sem tudjuk, milyen indítékok alapján lépett korábban császári, majd francia, végül porosz katonai szolgálatba, mikor és milyen körülmények között fordult figyelme a lengyel nemzeti ügy felé. Azzal a tettel azonban, hogy a közölt levél tanúsága szerint, a haladás oldalára állva, felajánlotta szolgálatát a születő észak-amerikai polgári államért küzdőknek és a forradalmi függetlenségi háborúban életét áldozta, Kováts Mihály ezredes örökre beírta nevét az amerikai és a magyar hadtörténelembe. Emlékére tisztelettel és kegyelettel emlékezünk hősi halála kétszázéves évfordulóján is.

*

Az itt közölt levéllel kapcsolatban még szükséges a következőket tudni: Benjamin Franklin (1706—1790), a neves természettudós és politikus 1776—85 között, miután 1776-ban a II. Kontinentális Kongresszus a 13 angol gyarmat nevében elfogadta a Függetlenségi Nyilatkozatot, az Egyesült Tartomá-

47 Uo. 36., 41., 43—44. o.

48 Uo. 45. o.

49 Uo. 61. és köv. o.

50 Uo. 95—96. o.; W. Moultrie: *Memoirs of the American Revolution*. New York, 1802. II. k. 423. o.; *Memoirs of the B. M. F. Skelley*. *Magazin of American History*, 1891/8. 153. o.

51 J. Johnson: *Traditions and Reminiscences Chiefly of the American Revolution in the South*. Charleston, 1851. 244. o. Közli: HK 1942/III—IV. 176. o.

52 KA. Invaliden-Amt, Exh. Prot. Militär Invaliden Staabs- und Pensionistenbuch 1777—81. B. 1. Fol. 141.; Továbbá: HL Ung. Generalkommando, Prot. Exhib. in Just. de ao. 1779. RB. 196. Fol. 248., 285., 303., 1780. RB. 197. Fol. 72. (Z. J.)

nyok franciaországi követeként tevékenykedett. Sikeres diplomáciai tevékenysége mellett két társával együtt ő foglalkozott az európai önkéntesek Amerikába juttatásával is. Ezért intézte hozzá sorait Kováts Mihály. A levélben szereplő „áldásthozó Gyűlés” alatt a függetlenséget kimondó II. Kontinentális Kongresszus értendő. A levélbeli József, akinek a „kárára” Kováts Mihály Bordeaux-ba érkezett, I. (Lotharingiai) Ferenc német-római császár és (Habsburg) Mária Terézia magyar királynő elsőszülött fia, aki 1765-től német-római császár és apjához hasonlóan magyar korrégens volt, 1780-tól pedig II. József néven uralkodott. Végül az aláírásban szereplő „Fabricy” előnévben — úgy véljük — joggal láthatjuk a magyar Kováts családnév akkoriban szokásos latin formájú megkettőzését.

*

A közölt forrás lelőhelye: az American Philosophical Society Library kéziratára, Philadelphia, Pennsylvania, USA. Benjamin Franklin iratai, v. LXX. no. 88. p. 1—4. Nyelve: latin.

A forrás teljes szövege:

Nagyságos Uram!

Az arany szabadságnak nem sárány az ára.

A szabadságért harcba szállók régente a haza atyáira hallgattak. Én is, ki ezt a levelet tisztelettel átnyújtom Nagyságodnak, magyar nemzetiségű szabad nemesember vagyok; a porosz király hadseregében nemcsak a kiképzést kaptam meg, hanem a legalsó rendfokozatból az őrnagyi rangig emelkedtem fel; de nem véletlenül, hanem inkább katonai erényeim alapján, s nem is a sors kegyéből, hanem inkább a szolgálati fegyelem igen szorgos betartása révén léptem elő; mindenféle hadjáratban véres veszedelmek közt tanultam meg mindazt, ami főképpen szükséges az újoncok kiképzéséhez; és azt is, hogy miután sok tanulással már öreg katonákká lettek, hogyan kell őket az ellenség megfutamítására alkalmas fegyverekkel felfegyverezni; nemkülönben azt is, hogy bármiféle katonai fejlemény és háborús esemény közepette hogyan kell derekasan megvédelmezniük az édes hazát.

Én tehát önként és szabad akaratomból érkeztem ide, mérhetetlen úti fáradsalmak és erőfeszítések árán, azzal, hogy mindabban, ami válságos helyzetekben s a legnagyobb veszedelmekben tisztességes harcostól elvárható, József kárára, de nem kevésbé az áldásthozó Gyűlés szabadságáért a leghívebben feláldozzam egész magamat; ide érkeztem tehát, ahol is a nekem nagyon hűségesen segítő Fädevill úr, e városbeli kereskedő — ki egyben a Gyűlés és az igaz ügy jóakarató pártolója — közreműködésével hajózási lehetőséghez is jutottam a Catharina Froom Dar-mouth-on, melynek Whippy a kapitánya.

Ennélfogva kérem Nagyságodat, méltóztassék nekem sürgősen megküldeni az áldásthozó Gyűléshez szóló útlevelet és hitlevelet. Minthogy pedig itt még társaimra várok, kik még nem érkeztek ide, bízna meg Nagyságotok ügyének más itteni pártfogóját azzal, hogy mihelyt ideérkeznek, mihamarabb szállítsák át őket az áldásthozó Gyűléshez.

Végezetül, kedvező válaszát várva, semmit sem kívánok olyan hevesen, mint hamar útra kelni, hogy ott, ahol azt a legnagyobb katonai szükség megköveteli, szakadatul szolgálásban éljek-haljak.

Nagyságodhoz és az áldásthozó Gyűlés egészéhez

mindhalálig leghívebb
Fabricy Kováts Mihály s. k.

Bourdeaux, 1777. január 13. napján.

Utóirat: Kérem Nagyságodat, bocsásson meg nekem, de mivel még nem tudok tökéletesen franciául vagy angolul, kénytelen vagyok latinul vagy németül írni.